

واکاوی جرم انکاری جرایم دولتی

درپرتواندیشه سیاسی جمع کرا

دکتر معاذ عبدالهی

سرشناسه : عبدالهی، معاذ، ۱۳۴۵-
 عنوان و نام پدیدآور : واکاوی جرم‌انگاری جرایم دولتی در پرتو اندیشه سیاسی جمع‌گرا/ معاذ عبدالهی.
 مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۸-
 مشخصات ظاهری : ۲۸۷ ص.
 شابک : 978-622-224-110-0
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت : کتابنامه. ص. [۲۶۳]-۲۸۷.
 موضوع : جرایم دولتی
 موضوع : State crimes
 رده‌بندی کنگره : HV ۶۳۲۲
 رده‌بندی دیویی : ۳۶۲/۸۷
 شماره کتابشناسی ملی : ۶۰۲۷۷۱۳

افشای جرایم دولتی

تهران، خیابان نلسون ماندلا (جردن)، چراغ‌های خیابان کودک، ضلع شمال غربی، پلاک ۶۶، طبقه اول، واحد ۳. تلفن: ۸۶۶۵۳۰۷ - ۸۸۶۶۳۷۶۲
 مرکز پخش و توزیع: خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان ابن‌نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد زیرزمین. تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۰۰۰۱۴ و ۶۶۴۸۴۸۵۸
 فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید بن‌بست شهر، د، پلاک ۵. تلفن: ۶۶۴۹۸۱۱۲
 فروشگاه شماره ۲: خیابان انقلاب، مجتمع پارسا، پلاک ۱۱۱۸. تلفن: ۶۶۹۷۳۹۷۱
واکاوی جرم‌انگاری جرایم دولتی در پرتو اندیشه سیاسی جمع‌گرا
دکتر معاذ عبدالهی
 چاپ اول: ۱۳۹۸
 شمارگان: ۵۰۰ جلد
 صفحه‌آرایی: الهام پیدایی
 قیمت: ۵۸۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-384-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۳۸۴-۷

فهرست مطالب

۱۳	..... مقدمه
۱۹	..... فصل اول: مفاهیم و پیشینه
۲۱	..... مبحث اول: جرم‌انگاری و اندیشه سیاسی
۲۲	..... گز ر اول: جرم‌انگاری
۲۳	..... بند اول: مفهوم
۲۴	..... بند دوم: محدوده بحث
۲۶	..... بند سوم: روش
۲۷	..... (۱) معیار توازن دلایل
۲۸	..... (۲) معیار مقبولیت یا فرض هم‌نوازی و پذیرش
۲۹	..... (۳) معیار بالایش
۲۹	..... (۱-۳) صافی اصول
۳۰	..... (۲-۳) صافی پیش فرض‌ها
۳۱	..... (۳-۳) صافی کارکردها
۳۲	..... گفتار دوم: اندیشه سیاسی
۳۳	..... بند اول: مفهوم و انواع
۴۰	..... بند دوم: فردگرایی و جمعگرایی به مثابه اندیشه سیاسی
۴۰	..... (۱) فردگرایی
۴۳	..... (۱-۱) فردگرایی ذره‌ای
۴۴	..... (۲-۱) فردگرایی ملکی
۴۵	..... (۳-۱) فردگرایی اخلاقی (فایده‌گرایی یا لذت‌گرایی)

- ۴۶ ..... ۲) جمع‌گرایی
- ۴۸ ..... بند سوم: پیشینه
- ۵۳ ..... مبحث دوم: جرم دولتی
- ۵۴ ..... گفتار اول: مفهوم
- ۵۵ ..... بند اول: مفهوم «دولت» در ترکیب جرم دولتی
- ۵۷ ..... بند دوم: مفهوم «جرم» در ترکیب جرم دولتی
- ۶۲ ..... گفتار دوم: پیشینه
- ۶۵ ..... گفتار سوم: ویژگی‌ها
- ۶۵ ..... بند اول: ویژگی عمل ارتكابی
- ۶۵ ..... ۱) مغایرت با منافع جامعه بشری
- ۶۶ ..... ۲) سازمان‌یافته و گسترده بودن
- ۶۸ ..... ۳) داشتن انگیزه‌های سیاسی و اجتماعی
- ۷۰ ..... ۴) شدت و وخامت
- ۷۱ ..... ۵) به سود دولت یا سازمان‌های برای رسیدن عمل ارتكابی
- ۷۲ ..... بند دوم: ویژگی مرتکبان
- ۷۴ ..... بند سوم: ویژگی بزه‌دیده‌گان
- ۷۷ ..... گفتار چهارم: تمایز جرم دولتی از سایر جرایم مشابه
- ۷۸ ..... بند اول: جرایم شرکتی
- ۷۸ ..... ۱) جرایم خشن شرکتی
- ۷۹ ..... ۲) جرایم مالی شرکتی و تقلب
- ۷۹ ..... ۳) دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها به عنوان مجرمان شرکتی
- ۸۰ ..... بند دوم: جرایم شغلی و غیر شغلی
- ۸۰ ..... ۱) جرایم شغلی
- ۸۰ ..... ۲) جرایم غیر شغلی

بند سوم: جرایم حکومتی، سازمان یافته و یقه سفیدی سیاسی.....	۸۱
۱) جرایم حکومتی.....	۸۱
۲) جرایم سازمان یافته دولتی.....	۸۳
۳) جرایم یقه سفیدی سیاسی.....	۸۴
بند چهارم: جرم دولتی - شرکتی.....	۸۵
گفتار پنجم: انواع جرم دولتی.....	۸۵
بند اول: انواع جرم دولتی بر اساس قلمرو ارتکاب.....	۸۷
بند دوم: انواع جرم دولتی بر اساس ماهیت عمل ارتكابی.....	۸۹
۱) جنایات جنگی.....	۸۹
۱-۱) جنایات بین المللی.....	۹۰
۱-۱-۱) تجاوز.....	۹۴
۱-۱-۲) جنایت علیه بشریت.....	۹۵
۱-۱-۳) جنایات جنگی.....	۹۶
۱-۱-۴) جنایت تجاوز.....	۹۷
۲-۱) تروریسم دولتی.....	۹۹
۲) دولت سرکوب گر.....	۱۰۱
۱-۲) جرایم پلیس.....	۱۰۲
۲-۲) شکنجه.....	۱۰۳
۳) دولت مقصر یا بی احتیاط.....	۱۰۵
۴) دولت فاسد.....	۱۰۹
فصل دوم: مبانی نظری و چالش های جرم انگاری جرایم دولتی.....	۱۱۳
مبحث اول: مبانی نظری جرم انگاری جرایم دولتی.....	۱۱۵
گفتار اول: مبانی حقوقی - جرم شناختی.....	۱۱۵
بند اول: مبانی حقوقی.....	۱۱۶

- بند دوم: مبنای جرم‌شناختی ۱۱۸
- (۱) عشق به قدرت و تجلی آثار زیانبار آن در جامعه ۱۲۱
- (۲) بیم و نفرت نژادی زمینه‌ساز افزایش جرایم اقلیت‌ها ۱۲۵
- گفتار دوم: مبانی فلسفی - سیاسی ۱۲۸
- بند اول: تکلیف ابتدایی دولت بر پاسداشت حقوق بشر ۱۲۹
- بند دوم: مسئولیت حمایت، مبنایی جهت حمایت کیفری از حقوق اساسی
- شه‌وندان در مقابل دولت ۱۳۰
- د سوم: نقض کرامت انسانی مقتضی جرم‌انگاری جرایم دولتی ۱۳۵
- مبحث دوم: چالش‌های جرم‌انگاری جرایم دولتی ۱۳۹
- گفتار اول: به‌الش رکان تشکیل‌دهنده جرم ۱۴۱
- بند اول: رکن مادی ۱۴۲
- بند دوم: رکن مادی ۱۴۵
- بند سوم: رکن روانی ۱۴۷
- گفتار دوم: چالش مسئولیت کیفری دولت ۱۴۹
- گفتار سوم: تضعیف اصل حاکمیت دولت‌ها به‌شنوان اصلی‌ترین مانع جرم‌انگاری
- جرایم دولتی ۱۵۸
- فصل سوم: جمع‌گرایی و جرم دولتی ۱۶۷
- مبحث اول: مبانی و اصول فکری جمع‌گرایی ۱۷۰
- گفتار اول: مبانی ۱۷۰
- بند اول: ماهیت انسان ۱۷۱
- (۱) طبیعت انسان ۱۷۱
- (۲) فعالیت انسان ۱۷۳
- بند دوم: تقدم خیر عمومی بر حقوق فردی ۱۷۵
- بند سوم: تفکر انتقادی ۱۷۸

۱۷۹	(۱) رابطه فرد و جامعه
۱۸۰	(۲) ادعای بی طرفی
۱۸۱	(۳) ادعای جهان شمولی ارزش های لیبرال
۱۸۲	بند چهارم: مفهوم عدالت
۱۸۵	بند پنجم: مفهوم حقوق
۱۸۸	بند ششم: نقش دولت
۱۹۳	بند دوم: اصول
۱۹۳	بند اول: برتری گروه
۱۹۶	بند دوم: منفعت عمومی
۲۰۰	بند سوم: برای اقتصاد
۲۰۳	بند چهارم: ماکس ورمی
۲۰۶	بند پنجم: همکاری و تعاون
۲۰۹	بند ششم: مسئولیت جمعی
	مبحث دوم: نقد تفکر جمعگرایی و ارزیابی امکان جرم انگاری جرم دولتی در اندیشه
۲۱۳	سیاسی جمعگرا
۲۱۳	گفتار اول: تحلیل انتقادی و اصول جرم انگاری از منظر اندیشه سیاسی جمعگرا...
۲۱۴	بند اول: انتقاد فرد گرایان از جمعگرایی
۲۲۳	بند دوم: اصول جرم انگاری از منظر جمعگرایان
۲۲۴	(۱) اصل حمایت گرایی قانونی
۲۲۷	۱-۱) حمایت گرایی سلبی و ایجابی
۲۲۸	۲-۱) حمایت گرایی شدید و ملایم
۲۲۸	۳-۱) حمایت گرایی فیزیکی و اخلاقی
۲۲۹	(۲) اصل اخلاق گرایی قانونی
۲۳۰	۱-۲) اخلاق گرایی قانونی موسع و مضیق

- ۲-۲) اخلاق‌گرایی قانونی افراطی و معتدل ۲۳۰
- ۳) اصل کمال‌گرایی کیفری ۲۳۲
- گفتار دوم: بازخورد تفکر جمع‌گرا در ممنوعیت رفتارهای دولتی ۲۳۵
- بند اول: بعد نظری ۲۳۶
- بند دوم: بعد عملی ۲۴۵
- ۱) سطح بین‌المللی ۲۴۷
- ۲) سطح داخلی ۲۵۲
- فهرست منابع ۲۶۳

مقدمه

از زمان‌های بسیار دور و در کهن‌ترین جوامع باستان پادشاهان، امپراتوری‌ها و حکمرانان برای اداره جوامع خود قواعد و قوانینی نه به شکل امروزیین اما به صورت نوشته وضع و اعمال نمودند که از کهن‌ترین آنها قانون‌نامه حمورابی، حقوق تلمود (شرح تورات) و الواح دوازده گانه روم باستان می‌توان نام برد. از آن زمان تاکنون بین حکومت‌ها و قانونگذاری جهت اعمال حکومت و اداره جامعه و تسلط بر آن، رابطه‌ای تنگاتنگ وجود داشته است. با پیشرفت جوامع و شکل‌گیری علوم انسانی و اجتماعی، رابطه حقوق و سیاست بیش از قبل و به شکلی نوین مطرح گردید و هر دو به یکدیگر از مهمترین و اساسی‌ترین موضوعات اندیشمندان و فلاسفه سیاسی و تاریخی حقوق‌دانان بوده است و در وصف و تحلیل این رابطه ناگستنی متون پربار و مفید زیادی از بزرگان عرصه علوم انسانی به یادگار مانده است که موضوع این کتاب نیز در همین حوزه دربردارنده ارتباط پیچیده‌تری از تعامل شاخه‌های مختلف حقوق مانند حقوق کیفری، حقوق مدنی، حقوق عمومی و برخی رشته‌های علوم انسانی مانند علوم سیاسی، فلسفه، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی می‌باشد.

رابطه حقوق و سیاست بسته به مدل حکومت‌ها و اینکه یک جامعه چه نوع سیستم حاکمیتی برای خود پایه‌گذاری کند، متفاوت است. زیرا هر حکومتی بر اساس سیاست‌ها و ایدئولوژی حاکم، قانونگذاری و اعمال قوانین می‌کند. انواع مدل‌های حکومتی که منظور از آن همان نظام سیاسی حاکم بر یک کشور و ایدئولوژی آن برای اداره جامعه می‌باشد و برگرفته از اندیشه سیاسی پذیرفته شده در آن جامعه سیاسی بوده؛ براساس معیارهای

گوناگونی ممکن است تقسیم‌بندی گردد از جمله: الف) **طبقه‌بندی حکومت بر اساس**

تعداد حاکمان (۱- حکومت فردی: پادشاه موروثی، پادشاهی استبدادی، پادشاهی انتخابی، پادشاهی مشروطه؛ ۲- حکومت گروهی: اریستوکراسی، الیگارشی، حکومت

نخبگان؛ ۳- جمهوری: جمهوری پارلمانی، جمهوری ریاستی ب) **معیار تمرکز قدرت و پراکندگی آن در کشور** (حکومت متمرکز، حکومت فدرال) ج) **معیار جهان‌بینی الهی** (حکومت الهی، اومانیسم) د) **معیار مشارکت شهروندان** (توتالیتر، دموکراسی).^۱

هر کدام از این گونه‌های حکومتی مجال فراوانی جهت تحلیل و بحث از آنها می‌طلبد که در این کتاب نوشته را از مسیر اصلی خود منحرف خواهد کرد و همچنین با دقت نظر در بیشتر آنها متوجه خواهیم شد که بر اساس مبانی سیاسی خود هر کدام از مدل‌های بالا در تعامل و برخورد با شهروندان خود و اداره جامعه یا مأخوذ و برگرفته از مبانی و اصول اندیشه سیاسی جمع‌گرایی هستند و یا فردگرایی. هر چند که به لحاظ تاریخی قبل از پایه‌گذاری این دو تفکر با به عرصه عمل گذاشته باشند. بنابراین؛ آنچه که در اینجا حائز اهمیت است و اندیشه سیاسی مورد تحلیل در کتاب حاضر پیرامون آن به رشته تحریر درخواهد آمد این است که پس از تحولات تاریخی جوامع از جمله؛ تشکیل دولت-ملتها، اعتراض به سلطنت کلیسا، دوره تجدد و متعاقباً انقلاب صنعتی که در اروپا رخ داد، نگرانی به حقوق شهروندی، جنگ‌های جهانی اول و دوم، صف‌آرایی دو بلوک شرق و غرب در مقابل هم در دوران جنگ سرد؛ می‌توان گفت مدل‌های حکومتی جامع‌کنونی بیشتر در قالب و تحت تأثیر دو اندیشه سیاسی غالب و مقابل هم جمع‌گرایی^۲ و فردگرایی^۳ بوده است. فردگرایی تفکری است که بر اهمیت فرد و منافع فرد تأکید دارد. این واژه برای مشخص کردن دامنه‌ای از تفکرات، فلسفه‌ها و دکترین‌ها شده است. فردگرایی اساساً مفهومی است که در تمایز با مفهوم مخالف خود یعنی جمع‌گرایی معنایانده است و مبتنی بر این واقعیت است که فرد، واحد اصلی واقعیت و معیار نهایی ارزش است.^۴ با

۱- رانی، اوستین، حکومت: آشنایی با علم سیاست، ۱۳۷۴، ص ۳۰۲

2- Comunitarianism

3- Individualism

4- Brown, L. Susan; The Politics of Individualism: Liberalism, Liberal Feminism, and Anarchism; 1993; p 34

اندک تسامحی می‌توان لیبرالیسم^۱ و حکومت‌های لیبرالیستی را نمونه عملی از فردگرایی دانست. لیبرالیسم، «فلسفه‌ای سیاسی است که معتقد است سازمان‌های سیاسی باید از طریق نقشی که برای علایق افراد ایجاد می‌کنند توجیه شوند؛ علایقی که جدا از مفهوم جامعه، قابل درک هستند. فرهنگ‌ها، اجتماعات و دولت‌ها فی نفسه هدف نیستند و سازمان‌های سیاسی و اجتماعی نباید در اندیشه مسخ یا تکامل طبیعی انسان باشند؛ زیرا مردم در اینکه در زندگی اقتصادی و معنوی خود چه هدفی را دنبال کنند آزادند. اما از آنجا که اهداف و مقاصد هر مردم به طور طبیعی با یکدیگر هماهنگ نیستند، ساختاری از قواعد لازم است تا از طریق آن افراد بتوانند میان اهداف خود و دیگران توافق و تسالم برقرار سازند»^۲. تفکر دیگر که معمولاً بعنوان نقطه مقابل فردگرایان می‌توان از آن اسم برد تفکر جمعگرایان می‌باشد. جمعگرایی واژه‌ای است که بر نوع تعامل رفتاری بین افراد، گروه‌ها و یا اقوام مختلف اطلاق می‌شود. بر رفتار گروهی و تعامل گروهی استوار می‌شود. جمعگرایی بر جامعه و گروه متمرکز می‌شود و بر اساس همین گروه‌گرا بودن، خواستار کسب هویت از جمع و رفتار طبق الگوهای از پیش تعیین شده جمعی است و خودانگاشت‌های گروهی، خودانگاشت‌های فردی اعضا را به وجود می‌آورند. از جمله شاخصه‌های جوامع جمعگرا مراسم گروهی، رقص‌های دسته‌جمعی، ریسایی و یا پیرسالاری و ... می‌باشد و به طور کلی به عقیده برخی، جوامع جمعگرا خوش‌دتر از جوامع فردگرا هستند. زیرا بسیاری از اصول زندگی خود را تأیید شده در دسترس دارند و با آن، فهم و اثبات دوباره آنها ندارند. به لحاظ تفکرات سیاسی، روسو در کتاب معروف خود قرارداد اجتماعی مثالی از سیاسیون جمعگرا ارائه داده است و در آن به این امر اشاره می‌کند که جوامع انسانی براساس یک قرارداد ضمنی بین جامعه و اعضای جامعه سازماندهی می‌شوند و اصطلاح بیان‌کننده این قرارداد عباراتی مانند: قدرت دولتی، حقوق و مسئولیت شهروندان فردگرا و ... می‌باشد که بر اساس «اراده عمومی» انتخاب می‌شوند. فلسفه سیاسی جمعگرایی به

1- Liberalism

2- Liberalism in Routledge Encyclopedia of Philosophy; 1998, p456

ایراد فوق منتفی است چراکه ممکن است یک رفتاری در کشوری ممنوع و دارای مجازات باشد اما در کشور دیگر جرم نباشد، مانند جرم زنا در ایران و همین رفتار در کشورهای لیبرال. در این صورت می‌توان امکان یا عدم امکان جرم‌انگاری زنا در کشورهای متأثر از تفکر لیبرال را بررسی نمود که امری کاملاً معمول و درست بنظر می‌رسد.

در خصوص سابقه تحقیقاتی با عنوان دقیق کتاب حاضر باید گفت هیچ گونه مقاله، کتاب، پروژه، پایان‌نامه و کتابی به زبان فارسی و انگلیسی انجام نگرفته و هر آنچه وجود دارد یا به رابطه بین جرم‌انگاری و جرم‌انگاری بطور کلی پرداخته، مانند ماهیت کتاب‌های ترجمه شده خانم میری و ساس ارتی با عنوان نظام‌های بزرگ سیاست جنایی جلد نخست و دوم، که برگردان فارسی آن را دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی انجام داده است و نیز از همین مترجم کتاب درآمدی به سیاست جنایی، تألیف کریستین لازرژ، نشر میزان؛ یا فقط در رابطه با جرم دولتی سوازی شامل ادیشه‌های سیاسی می‌باشد که آن هم بسیار اندک است. با جستجو منابع کتابخانه‌ای، سایت‌ها، معتز اینترنتی داخلی و خارجی، نوشته‌ای که به طور خاص به رابطه بین اندیشه سیاسی رفتارهای دولتی پرداخته باشد وجود ندارد و از این جهت و همچنین نتایج حاصل از تحقیق حاضر بدیع بوده و سابقه تحقیقاتی ندارد. به واسطه اینکه موضوع مورد تحقیق از مسائل و موضوعات بنیادین حقوق کیفری می‌باشد و همچنین در ارتباط علوم مختلف شکل گرفته است نیاز به حوزه گسترده مطالعاتی داشته و همچنین به دلیل تلاقی با رشته علوم سیاسی و حقوق عمومی، گاه‌گاه محکمی در ارائه مطالب به صورت شفاف و با صراحت علمی وجود دارد.